

Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Біологічні науки. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2015. №2. С. 152–166.

12. Скирта О., Лошицька Т., Володченко О. Дослідження розвитку спеціальної витривалості кікбоксерів у розділі орієнтал на етапі спеціалізованої базової підготовки. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2016. № 2. С. 124–128.
13. Яремко М.О. Вдосконалення проявів швидкісно-силових якостей в ударних прийомах кікбоксерів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: Зб. наукових праць під редакцією Єрмакова С.С. Харків: ХХІІІ, 1999. №16. С. 21–24.

УДК 796.085:796.015:796.093

СТАН І ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ В КОМАНДНИХ СПОРТИВНИХ ІГРАХ

Лісенчук Г.А., Лісенчук С.Г.¹, Піскоха А.В.²

¹02000, Національний університет фізичного виховання і спорту України,
вул. Фізкультури, 1, Київ, Україна

²69600, Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, Україна
gennadii.lysenchuk@gmail.com

Розглядається стан і проблеми управління в командних спортивних іграх. На основі аналізу науково-методичної літератури на означену тему дослідження встановлено, що даний напрям є актуальним, який вимагає пошуку і впровадження нових підходів з урахуванням сучасних тенденцій розвитку, інноваційних технологій, системи контролю. Зауважено, що на сьогодні зростання спортивних досягнень пов'язане, переважно, із вирішенням проблеми ефективного управління процесом підготовки спортсменів. Встановлено, що фізична підготовка будується на основі емпіричних положень, які пройшли практичну апробацію, але не мають серйозного біологічного обґрунтування. Необхідним є нововведення в практику навчально-тренувального процесу, науково-обґрунтованого акценту ефективного управління для більш продуктивної побудови підготовки, ефективного і оперативного оцінювання фізичного стану спортсменів і своєчасної корекції. Мета дослідження – на основі аналізу науково-методичної літератури охарактеризувати сучасні тенденції та напрямки наукових досліджень щодо управління підготовкою в командних спортивних іграх. Методи дослідження: методи теоретичного аналізу, синтезу та узагальнення інформації; узагальнення досвіду практичної роботи; методи аналізу програмно-нормативної та звітної документації. Констатовано, що теоретичних розробок в означеному напрямку в командних спортивних іграх недостатньо. Вони пов'язані з етапним управлінням навчально-тренувального процесу, що в значній мірі ускладнює реалізацію практичних засобів і методів протягом тривалого змагального сезону, характерного для командних спортивних ігор.

Ключові слова: управління, командні спортивні ігри, аналіз

CONDITION AND MANAGEMENT PROBLEMS IN TEAM SPORTS GAMES

Lysenchuk G., Lysenchuk S.¹, Piskoha A.²

¹02000, National University of Ukraine on Physical Education and Sport,
Fiscultury str., 1, Kyiv, Ukraine

²69600, Zaporizhzhia national university, Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine
gennadii.lysenchuk@gmail.com

The article discusses the condition and management problems in team sports games. Based on the analysis of scientific and methodical literature on this topic the study determined that the tendency is relevant, it requires to find and implement new approaches to meet modern courses, and develop innovative technologies, and control systems. It has been noted that at the present time, the growth of sporting achievements was mainly due to the decision making of problems in the effective management of training athletes. It has been discover that physical training is based on the

empirical provisions that have been practically tested, but do not have a serious biological justification. Innovations are necessary to practice the training process, and scientifically-based effective control focus for more productive construct preparation, effective and rapid assessment of the physical condition of athletes and modern adjustment. The purpose of the study – based on analysis of the scientific and methodological literature to describe current trends and research directions for the preparation of the management in team sports games. Methods of the study: methods of theoretical analysis, synthesis and synthesis information; compilation of practical experience; methods of analysis software and regulatory reporting and documentation. As far as it has been stated that the theoretical developments in the direction of team sports games are not enough. They are linked to milestone management training process, to a great extent, and it complicates the implementation of practical tools and techniques for a long competitive season, typical for team sports games.

Key words: management, team sports games, analysis

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Одним із основних напрямів удосконалення системи тренувального процесу у командних спортивних іграх є розробка та застосування науково-обґрунтованих програм підготовки з врахуванням різних її сторін. Фахівцями зазначено, що постійно зростаюча соціально-політична значущість успіхів на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та Європи призвели в останні роки до формування у багатьох країнах світу високоефективних систем багаторічної підготовки спортсменів [5, 11, 19]. Наукові дослідження та змагальна практика свідчать, що найбільших успіхів досягають команди, по-перше, мають сучасну матеріально-технічну базу та фінансове забезпечення, по-друге, укомплектовані спортсменами високого класу, по-третє, з науково-обґрунтованим управлінням тренувальним і змагальним процесами [4]. Дане твердження адекватно відображає формування напрямків наукових досліджень, які проводяться останнім часом в сфері командних спортивних ігор. Значна частина досліджень присвячена вирішенню проблем оптимальної побудови багаторічної підготовки і змагальної діяльності [13, 16]; періодизації процесу багаторічної підготовки [10, 13]; реалізації функціональних резервів і управління навантаженнями [19, 21]; контролю і управління підготовкою [8, 19]; оцінки, моделювання та прогнозування [3, 4, 17]; індивідуалізації підготовки [6]; медико-біологічних і психологічних основ підготовки [13, 14, 22].

МЕТА, ЗАВДАННЯ, МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження – на основі аналізу науково-методичної літератури охарактеризувати сучасні тенденції та напрямки наукових досліджень щодо управління підготовкою в командних спортивних іграх.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати сучасний стан підготовкою кваліфікованих спортсменів.
2. Визначити проблеми управління підготовкою у командних спортивних іграх.

Методи дослідження: методи теоретичного аналізу, синтезу та узагальнення інформації; узагальнення досвіду практичної роботи; методи аналізу програмно-нормативної та звітної документації.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Надзвичайно високий рівень змагальної діяльності команд високої кваліфікації як в Україні, так і на міжнародному рівні, потребує застосування системного підходу до управління всіма процесами підготовки і змагальної діяльності у комплексі. За такого підходу важливо сконцентрувати увагу на наступних етапах підготовки, що зазначені на рис. Узагальнення значної кількості науково-методичних робіт засвідчує, що при комплексному розгляді цих процесів важливо сконцентрувати увагу на наступних складових підготовки:

- дослідження і аналіз всіх чинників підготовленості спортсменів;
- прогнозування спортивних досягнень і моделювання змагальних характеристик;

- комплектування команди та обґрунтований відбір кандидатів у збірні команди різного рівня;
- удосконалення системи тренування, змагань і відновлення спортсменів;
- індивідуальна підготовка і самовдосконалення спортсменів;
- підвищення кваліфікації тренерів;
- матеріально-технічне забезпечення тренувального процесу, змагань та відновлення спортсменів.

Рис. 1 Складові підготовки у командних спортивних іграх

Управління – це процес переведення складної динамічної системи з одного стану в інший шляхом цілеспрямованої дії на її вхідні змінні [13]. Для цього необхідно мати модель об’єкта дослідження в початковому стані і у тому стані, якого бажано досягнути. Однак побудувати такі моделі, які б враховували всі параметри підготовки спортсменів надзвичайно складно, оскільки спортивний результат є функцією впорядкованої множини змінних, а тому управління їх змагальною діяльністю на науковій основі є багатогранною і багатоступеневою задачею. Тому для вирішення проблеми управління змагальною діяльністю спортсменів цілком допустимо обмежити число вхідних змінних до кількості найсуттєвіших із них, але без ігнорування впливу інших чинників.

На думку Л.П. Матвєєва [10] та В.М. Платонова [13], надзвичайно важливим питанням є досягнення узгодженості системи управління процесом багаторічного спортивного вдосконалення і специфічних вимог змагальної діяльності в конкретних спортивних дисциплінах. За визначенням М. Я. Набатнікової, управління є цілеспрямованим процесом керівництва з боку окремих осіб чи організацій певним об’єктом або колективом, за допомогою якого забезпечують виконання визначених завдань [12]. В узагальненому вигляді управління може бути означене як впорядкування системи, тобто приведення її у відповідність із об’єктивною реальністю, яка діє у даному середовищі. З позицій системно-структурного підходу, управління розглядають як процес перетворення складної динамічної системи із одного стану в інший, шляхом цілеспрямованого впливу на ті мінливі чинники, які саме і визначають функціонування такої системи [7, 13]. Тому наукового дослідження і конкретизації ступеня впливу потребують важливі чинники, які суттєво впливають на техніко-тактичні дії спортсменів у командних спортивних іграх.

Упродовж тривалого змагального періоду діяльність тренера щодо ефективного впливу на підготовленість спортсменів є обмеженою об’єктивними чинниками: безпосередній календар

змагань, завдання керівництва команди на змагальний сезон, небезпека формування стану перетренованості внаслідок кумулятивного ефекту ґрунтовних тренувальних та змагальних впливів та ін. [1, 18, 20 та ін.]. Найважливішою умовою створення та освоєння нових теоретичних і методичних цінностей у спортивній практиці є інтеграція різних галузей науково-спортивних знань і технологічних інновацій в єдиному науково-технологічному просторі, розробка і послідовна реалізація індивідуальних стратегій і тактик багаторічної спортивної підготовки. Разом з цим, вони повинні бути чітко зорієнтовані на ефективну і несуперечливу актуалізацію потенційних можливостей спортсмена і мінімізацію педагогічних помилок під час визначення режимів тренувальних навантажень і відновлення працездатності. Це визначення цілком справедливе, оскільки орієнтує на комплексне застосування «знання» та «інновацій» в процесах управління підготовкою у командних спортивних іграх.

Відомий фахівець Верхошанський Ю.В. відзначав, що суть управління системою підготовки спортсменів полягає у зміні стану керованого об'єкту, системи або процесу, відповідно до якогось заданого критерію ефективності їх функціонування або розвитку [2]. Цілком зрозумілим є те, що у цілісній системі управління підготовкою кваліфікованих спортсменів мають бути представлені модельні характеристики об'єкта (суб'єкта) управління у їх початковому стані, а потім на певний момент часу такі ж характеристики у тому стані, якого потрібно, щоб отримати запланований результат [17, 22 та ін.]. Отже, важливим у підготовці у командних спортивних іграх вбачаємо виявлення саме тієї множини модельних характеристик, які є значущими для досягнення ефективного результату змагальної діяльності спортсменок і ведуть до бажаного результату з врахуванням періодизації процесу підготовки у річному макроциклі [13].

Провідні фахівці з фізичної культури і спорту відзначають, що на сучасному етапі їх розвитку зростання спортивних досягнень пов'язане, переважно, із вирішенням проблеми ефективного управління процесом підготовки спортсменів [8, 19, 20]. Це, насамперед, стосується гравців у командних спортивних іграх. Спортивне досягнення у будь-якому виді спорту обумовлене впливом багатьох чинників. На думку ряду авторів [10, 13, 18], одним із вирішальних чинників, який безпосередньо впливає на досягнення певного результату, є цільова спрямованість підготовки спортсменів. У її ході спортсмен освоює раціональні форми рухів, удосконалює їх і, цілеспрямовано розвиваючи головні свої природні завдатки, добивається розвитку саме тих здібностей і навиків, які необхідні для його динамічного прогресу у даному виді спорту. Відомо, що підготовка спортсменів у командних спортивних іграх є складною багатокомпонентною системою. Зазначається, що цілісний процес та, зокрема, програма повинна містити такі фази: навчально-тренувальні заняття, безпосередні спортивні змагання команди з динамічно-жорсткими умовами протиборства, використання інших чинників за межами тренувань і змагань, які підсилюють ефект останніх або прискорюють відновні процеси після значних ігрових навантажень [10, 14, 20 та ін.].

Ефективне управління спортивною підготовкою у командних спортивних іграх є надзвичайно складною і динамічною системою, і її значущість та результативність значно залежить від дієвості та об'єктивно ґрунтовних тренувальних впливів щодо гравців [15, 21, 23]. Під спортивним тренуванням, зазвичай, розуміють процес підготовки спортсменів до найвищих досягнень. У спортивній науковій літературі виокремлено два основні підходи до поняття «спортивне тренування», які не суперечать одне одному, але чинять певний вплив на його розгляд як цілісної системи. Згідно з першим, спортивне тренування є основним компонентом і основною формою підготовки спортсмена [11, 23]. Це визначення стосується і командних видів спорту. Таке тренування науковці розглядають як педагогічно організований, керований і контрольований проект, який характеризується всіма основними ознаками чітко спрямованого процесу навчання, виховання і самовиховання спортсмена. Методологічну основу такого проекту підготовки формує система методів навчання

спортсмена виконанню вправ, які побудовані так, щоб досягти найбільшого розвиваючого ефекту, та управління процесом його подальшого вдосконалення.

В іншому розумінні спортивне тренування трактується в ширшому сенсі як увесь запланований процес підготовки спортсмена до вищих досягнень. Тобто тут ідеться не лише про частковий процес його тренування, а про спортивну підготовку. Таку підготовку спортсменів необхідно розглядати як проект: від задуму до отримання бажаного результату змагальної діяльності. За такого бачення частковий процес, який базується на виконанні цілеспрямованої фізичної роботи спортсменом, або спортивне тренування, у вузькому розумінні цього слова, є хоча і провідною, але лише складовою частиною всього проекту підготовки. Поряд із тренуванням в такому розлогодному розумінні, розглядаються інші часткові процеси, такі як умови життя і навчання (роботи), транспортне забезпечення та спортивне екіпірування, санітарно-гігієнічні умови та медичне обслуговування, матеріальне стимулювання і моральна зацікавленість спортсменів у командних спортивних іграх.

Поруч з тим, тренувальний процес як проект спортивної підготовки повинен бути організований відповідно до поставлених цільових завдань, конкретне вирішення яких проявляється у досягненні загальнокомандного спортивного результату. Це передбачає і обумовлює розроблення спрямованої програми тренування у командних спортивних іграх, яка необхідна для вирішення таких завдань. Прагнення перетворити спортивне тренування на запланований, керований і контрольований процес вимагає застосування всіх основних функцій і процедур управління з тих галузей знань, які сформульовані наукою про управління проектами і програмами, а також системою знань галузі фізичного виховання та спорту [10, 19]. За короткий період свого розвитку (із 60-х років минулого сторіччя) розроблено достатньо ефективний інструментарій управління системою підготовки. У такому проекті у ролі керуючої системи) виступає тренер, а керованою системою є спортсмени, їх фізичний, психологічний і моральний стан [13, 14, 22].

Принципова схема управління підготовкою кваліфікованих спортсменів в ігрових видах спорту, зокрема і вдосконалення техніко-тактичних дій, полягає в логічному виконанні наступних кроків [4, 16 та ін.]:

- накопичення інформації про психологічно-моральні якості спортсмена, його змагальну діяльність, рівень фізичної готовності і техніко-тактичну майстерність;
- опрацювання та інтуїтивно-логічний і статистичний аналіз отриманої інформації;
- прийняття рішень (розробка ефективної програми підготовки, планування її впровадження і управління нею, визначення віх контролю досягнутих результатів);
- управління впровадженням прийнятої програми і етапами контролю за її ефективністю;
- завершальний моніторинг і контроль за ходом реалізації проекту та внесення необхідних коректив і змін.

Надзвичайно важливим у підготовці у командних спортивних іграх є постійний контроль за виконанням прийнятих рішень. Він повинен бути присутнім на всіх стадіях і етапах реалізації таких проектів. Його вимагають як психологічно-моральні якості спортсмена, рівень його фізичної готовності і техніко-тактичної майстерності, допустимі для нього навантаження і його дії на змаганнях, так і його психологічний стан і матеріальне забезпечення [4, 13, 14, 16, 22 та ін.]. Уся сукупність складових елементів комплексного впливу із властивими йому причинно-наслідковими зв'язками уявляється як керована система, тобто як явище, що існує і змінюється як єдине ціле. Існують наступні основні напрями в управлінні підготовкою спортсменів для збереження їх працездатності, що може бути застосоване для командних спортивних ігор у змагальному періоді макроциклу:

- ❖ ефективне планування тренувального процесу із урахуванням етапу підготовки спортсменів, їх віку та функціонального стану, побутових умов;
- ❖ оптимальна організація і програмування тренувань в макро-, мезо- і мікроциклах;

- ❖ правильне поєднання загальних і спеціальних методів підготовки;
- ❖ органічне поєднання тренувальних і змагальних навантажень;
- ❖ раціональне чергування різних мікроциклів для відновлення працездатності;
- ❖ проведення тренувань в гірських умовах та на морі;
- ❖ інтенсивне використання засобів для відновлення;
- ❖ постійний тренерський, лікарський і самоконтроль спортсменів а, відтак, необхідна корекція тренувального процесу;
- ❖ педагогічно і методично правильна побудова кожного заняття;
- ❖ контроль усіх етапів і циклів спортивної підготовки.

Отже, сукупність вищезазначених чинників дозволяє чітко орієнтуватись на цілеспрямовано позитивні зміни в програмах підготовки спортсменів у командних спортивних іграх за сторонами навчально-тренувального процесу.

ВИСНОВКИ

На підставі вищезазначеного можемо стверджувати про об'єктивну складність та динамічність процесу удосконалення підготовки спортсменів різного рівня майстерності в командних спортивних іграх, що зумовлено значною кількістю чинників впливу на досягнення командою максимального для себе результату. В умовах тренування піддаються одночасній дії всі три складових управлінського комплексу. У підготовці кваліфікованих спортсменів у командних спортивних іграх провідна роль належить тренувальним навантаженням, оскільки саме під їх впливом відбувається вдосконалення фізичного стану спортсменів, а це, відповідно, викликає позитивні якісні і кількісні зміни в комплексі їх зовнішніх дій та сприяє відповідному приросту спортивного результату.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булкин В.А., Ершова Е.Н. Педагогическая диагностика при управлении тренировочным процессом. Педагогические аспекты предсоревновательной подготовки спортсменов : сб. науч. тр. ЛНИИФК. Л., 1982. С. 23–29.
2. Верхошанский Ю. В. Основы специальной физической подготовки. Москва : Физкультура и спорт, 1988. 331 с.
3. Губа В.П. Планирование и прогнозирование конечного результата (на примере футбола). *Теория и практика физической культуры: тренер: журнал в журнале*. 2011. № 3. С. 7–8.
4. Дорошенко Э.Ю. Управление технико-тактической деятельностью в командных спортивных играх : монография. Запорожье, 2013. 436 с.
5. Квасниця О.М. Удосконалення фізичної підготовки кваліфікованих гравців у регбі-7 з урахуванням індивідуальних профілів фізичної підготовленості : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт» ; Львів. держ. ун-т фіз. культури. Львів, 2018. 17 с.
6. Козина Ж.Л. Индивидуализация подготовки спортсменов в игровых видах спорта: монография. Харьков: Точка, 2009. 396 с.
7. Кутек Т. Вдосконалення технології управління підготовкою кваліфікованих спортсменок. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2016. № 20. С. 336–342.
8. Лисенчук Г.А. Управление подготовкой футболистов. Киев: Олимпийская литература. 2003. 272 с.
9. Максименко І.Г. Теоретико-методичні основи багаторічної підготовки юних спортсменів у спортивних іграх. Луганськ: ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2009. Т. 352. С. 4.

10. Матвеев Л.П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов. Київ : Олимпийская литература, 1999. 320 с.
11. Мітова О. Проблеми контролю в сучасних командних спортивних іграх. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2015. № 3. С. 89–95.
12. Набатникова М.Я. Основы управления подготовкой юных спортсменов. М. : Физкультура и спорт, 1982. 278 с.
13. Платонов В. Н. Периодизация спортивной тренировки. Общая теория и ее практическое применение. К.: Олимп. лит. 2013. 624 с.
14. Родионов А.В. Влияние психологических факторов на спортивный результат. М. : Физкультура и спорт, 1983. 111 с.
15. Сушко Р.О. Особливості підготовки баскетболістів в умовах дії чинників глобалізації спорту вищих досягнень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 2 (83). С. 103–106.
16. Тищенко В. О. Теоретико-методологічні основи системи контролю тренувальної та змагальної діяльності команд високої кваліфікації з гандболу : дис. ... д-ра наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт»; ЛДУФК. Львів, 2017. 386 с.
17. Тхорев В.И. Управление соревновательной и тренировочной деятельностью гандболистов высокой квалификации на основе моделирования : автореф. дис. ... д-ра пед.; Краснодар. ГИФК. Краснодар, 1999. 50 с.
18. Фомин Е.В. Исследование факторов, определяющих взаимосвязь физической и технической подготовки волейболистов : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Москва, 1980. 26 с.
19. Шамардін В.М. Технологія управління системою багаторічної підготовки футбольних команд вищої кваліфікації: автореф. дис. ... доктора наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.01 «Олімпійський та професійний спорт». Львів : 2013. 36 с.
20. Шинкарук О.А. Теорія і методика підготовки спортсменів: управління, контроль, відбір, моделювання та прогнозування в олімпійському спорті: навч. посіб. К., 2013. 136 с.
21. Шкретій Ю.М. Управління тренувальними і змагальними навантаженнями спортсменів високого класу в умовах інтенсифікації процесу підготовки : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт»; ДНДІФКіС. Київ, 2006. 40 с.
22. Якушева Ю., Мичковська Л., Пільганчук Л. Теоретико-методичні аспекти управління тренувальною та змагальною діяльністю волейбольної команди. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2016. №. 20. С. 407–410.
23. Evhen, P., & Valeria, T. (2017). Peculiar properties and dynamics of physiological indicators in handball team. *Journal of Physical Education and Sport*. 17(1). С. 335.
24. Tyshchenko V. Control over training process as the basis of successful realization of elite handball teams' training. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. 2015. Т. 19. №. 6. С. 35–40.
25. Valeria, T., Pavel, P., Olena, B., Lia, G., Maria, S., Anna, S., & Olga, S. (2017). Testing of control systems of highly qualified handball teams during the annual training macrocycle. *Journal of Physical Education and Sport*. 17(3). С. 1977-1984.